

บทที่ 4 การศึกษาอบรม

แนวทางการศึกษาอบรมกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ประเทศอังกฤษ

แต่เดิมผู้ที่จะเรียนกฎหมายต้องเข้ามา Inns of Court ซึ่งเป็นสถานฝึกอบรมกฎหมาย มีอยู่ 4 แห่ง ได้แก่ Grey's Inn, Lincoln's Inn, the Inner Temple และ the Middle Temple หลังจากจบการศึกษาแล้วในที่สุดนักเรียนต้องไปสอบเนติบัณฑิต ในสถานฝึกอบรมต่าง ๆ ทำการอบรมกฎหมายเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่ และปลูกฝังค่านิยมในการประกอบวิชาชีพนักกฎหมายซึ่งใช้วิธีการบรรยายในห้องอาหาร วิธีการนี้เรียกว่า Keep Term คือ นักเรียนจำนวนมากจะผลัดเปลี่ยนเข้ามา ร่วมกันรับประทานอาหารเช้าที่ Inn ดันสังกัดมีนักกฎหมายอาวุโสที่มีชื่อเสียงและมีความรู้ความสามารถมาร่วมรับประทานด้วย ก่อนการรับประทานอาหารเช้า นักกฎหมายอาวุโสคนหนึ่งที่มีเกียรติยศสูงขึ้นมาบรรยาย อบรมปลูกฝังคุณธรรมและประสบการณ์วิชาชีพให้แก่นักเรียน จบคำบรรยายจึงจะร่วมรับประทานอาหารเช้ากัน โต๊ะหนึ่งมีนักเรียนจำนวน 3 คน และนักกฎหมายผู้ใหญ่จำนวน 1 คน นั่งร่วมกันสนทนาเกี่ยวกับวิชาชีพเป็นการปลูกฝังอีกวิธีการหนึ่ง นอกจากการปลูกฝังคุณธรรมและประสบการณ์แล้วยังช่วยปลูกฝังมรรยาทการเข้าสังคมแก่นักเรียนด้วย เมื่อก่อนนักเรียนต้อง Keep Terms 36 ครั้ง ต่อมาลดเหลือ 24 ครั้ง ครั้นอังกฤษเปลี่ยนระบบการศึกษากฎหมายให้ศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยก่อนเป็นเวลา 3 ปี แล้วจึงมาศึกษากฎหมายในสถานฝึกอบรมนี้อีกเป็นเวลา 1 ปี รวมเป็นเวลา 4 ปี Keep Terms จึงลดลงเหลือ 8 ครั้ง

ปัจจุบันการศึกษากฎหมายในประเทศอังกฤษต้องศึกษาหลังจากชั้นมัธยมแล้ว โดยเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยกฎหมายเป็นเวลา 3 ปี สำเร็จแล้วในบางมหาวิทยาลัยมอบปริญญา LL.B. บางมหาวิทยาลัยมอบปริญญา B.A. จากนั้นจึงมาเรียนใน Inns of Court อบรมกฎหมายอีกเป็นเวลา 1 ปี จึงจะเข้าสอบเนติบัณฑิตได้

ประเทศสหรัฐอเมริกา

การศึกษากฎหมายนี้หลังจากนักศึกษาสำเร็จชั้นมัธยมแล้ว จะต้องศึกษาปริญญาตรี ด้านสังคมศาสตร์ในสาขาใดสาขาหนึ่งก่อน ซึ่งใช้เวลา 4 ปี เมื่อสำเร็จปริญญาตรีแล้วจึงสมัครเข้าเรียนในโรงเรียนกฎหมายได้ ซึ่งมีอยู่หลายแห่งเฉพาะที่เนติบัณฑิตยสภาของสหรัฐอเมริการับรอง

มาตรฐานการศึกษา มีประมาณ 160 แห่ง ผู้สมัครต้องทดสอบความรู้เรียกว่า Law School Admission Test จัดสอบโดยมหาวิทยาลัย Princeton โรงเรียนกฎหมายแต่ละแห่งจะพิจารณาคะแนนในชั้นปริญญาตรีและคะแนนทดสอบด้วย การศึกษากฎหมายใช้เวลา 3 ปี โดยเรียนกฎหมายอย่างเดียวไม่เรียนวิชาอื่นเลย รวมเวลาการศึกษานับจากสำเร็จชั้นมัธยมเป็น 7 ปี เมื่อสำเร็จกฎหมายแต่เดิมได้รับปริญญา LL.B. แต่ต่อมาได้มีการพิจารณาว่าการศึกษากฎหมายเป็นการศึกษาหลังจากชั้นปริญญาตรีแล้ว เปรียบเทียบกับแพทยศึกษาปริญญาตรีทางสาขาวิทยาศาสตร์ใช้เวลา 4 ปี แล้วมาศึกษาแพทย์อีก 4 ปีรวมเป็น 8 ปี ได้รับปริญญา Doctor of Medicine (M.D.) สำหรับการศึกษากฎหมายต้องศึกษาปริญญาตรีทางสังคมศาสตร์ 4 ปี ศึกษากฎหมายอีก 3 ปี รวมเป็น 7 ปี จึงเปลี่ยนชื่อปริญญาเป็น Juris Doctor (J.D.) หลังจากได้ปริญญา J.D. ถ้าจะประกอบวิชาชีพกฎหมายต้องไปสอบเป็นเนติบัณฑิต แต่ละมลรัฐจัดสอบเอง นักศึกษาสามารถเลือกสอบเนติบัณฑิตของมลรัฐหนึ่งมลรัฐใดก็ได้ แต่หลัก ๆ แล้วจะสอบเนติบัณฑิตของ Washington D.C. ซึ่งจะว่าความในศาลสหรัฐได้ทุกแห่ง และสอบเนติบัณฑิตของมลรัฐ 1 แห่ง แต่ถ้าสอบได้ที่มลรัฐใดมลรัฐหนึ่งต้องประกอบวิชาชีพในมลรัฐแห่งนั้นเป็นเวลา 5 ปี หลังจากครบ 5 ปีสามารถไปประกอบวิชาชีพในมลรัฐอื่นได้ทั่วประเทศ

ส่วนผู้ที่ต้องการศึกษาต่อต้องไปศึกษาในชั้นปริญญาโท สำเร็จแล้วได้รับปริญญา Master of Law (LL.M.) หากต้องการศึกษาต่ออีกสามารถศึกษาในชั้นปริญญาเอก ผู้ที่สำเร็จชั้นปริญญาเอกมักจะไปสอนกฎหมายเท่านั้น ระยะเวลาศึกษาปริญญาเอกที่เร็วที่สุด 3 ปี ได้รับปริญญา Doctor of Juridical Science (S.J.D. หรือ J.S.D.)

การปลูกฝังคุณธรรมในวิชาชีพนักกฎหมายให้แก่นักศึกษาในสหรัฐอเมริกา มีการบรรยายวิชาหลักวิชาชีพนักกฎหมาย (Legal Profession) ในชั้น J.D. โดยเป็นวิชาบังคับในหลักสูตร

ประเทศฝรั่งเศส¹⁶

มหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสเป็นของรัฐ ผู้สมัครเข้ามหาวิทยาลัยมีอายุเฉลี่ยประมาณ 18 ปี และสำเร็จชั้นมัธยมได้รับประกาศนียบัตร เรียกว่า Baccalaureate Diploma ปรัชญาการศึกษาในมหาวิทยาลัยของประเทศฝรั่งเศสนั้น มีวิชากฎหมายเป็นหลัก คือสองปีแรกศึกษาวิชาทั่วไป เช่น อักษรศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา เป็นต้น เพื่อให้ให้นักศึกษามีความรู้กว้างขวาง ต่อมาสองปีหลังจึงจะศึกษากฎหมาย เมื่อผ่านชั้นปีที่ 3 ได้รับปริญญาตรีทางกฎหมาย เมื่อสำเร็จชั้นปีที่ 4 ได้รับปริญญาเรียกว่า "Master of Law" หลักสูตรพื้นฐานของมหาวิทยาลัยในประเทศฝรั่งเศสมี

16. Terrill, *World Criminal Justice System A Survey*, p 135-1 37.

วิชากฎหมายเป็นหลักดังกล่าว หลังจากสำเร็จการศึกษานักศึกษาจึงอาจไม่ได้ไปเป็นนักกฎหมายทั้งหมด อาจเข้าไปเป็นราชการทั่วไป สมัยก่อนการศึกษาปริญญาตรีในประเทศไทยก็ใช้ปริญญาเดียวกันนี้ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองนักศึกษาทุกคนเรียนคล้าย ๆ กันและต้องเรียนกฎหมายด้วย ทั้งนี้เพราะผู้ประศาสน์การณมหาวิทยาลัยสำเร็จการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศส

การศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยในประเทศฝรั่งเศสถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ากว้างขวางเกินไป ไม่ได้ให้ความรู้เฉพาะเพื่อออกมาปฏิบัติหน้าที่ แต่ก็มีข้อถกเถียงกันว่า ความรู้ที่จะนำมาปฏิบัติหน้าที่โดยเฉพาะนั้นสามารถฝึกฝนเอาภายหลังได้

เมื่อสำเร็จการศึกษา 4 ปีจากมหาวิทยาลัยแล้ว จะไปประกอบวิชาชีพนักกฎหมายเป็นทนายความ จะต้องผ่านการทดสอบความรู้อีกครั้งหนึ่ง ถ้าสอบได้จึงขอจดทะเบียนต่อเนติบัณฑิตยสภาท้องถิ่นแห่งใดแห่งหนึ่งได้ หลังจากจดทะเบียนได้รับใบอนุญาตแล้ว จึงจะเริ่มฝึกงานซึ่งใช้เวลา 3 ปี ในช่วงเวลา 3 ปีไม่สามารถว่าความหรือรับคดีเอง ต้องอยู่ในกำกับของทนายความอาวุโส ส่วนผู้ที่ต้องการเป็นผู้พิพากษาหลังจากสำเร็จการศึกษา 4 ปี จากมหาวิทยาลัยต้องสมัครเข้าโรงเรียนตุลาการแห่งชาติ (The National Magistracy School) มีการสอบแข่งขันทั้งข้อเขียนและสัมภาษณ์ การศึกษาในโรงเรียนแห่งนี้ใช้เวลา 3 ปี แบ่งออกเป็น ส่วน ๆ แปรเดือนแรกศึกษาภาคทฤษฎีมีการบรรยายและการสัมมนา แปรเดือนถัดมาต้องไปทำงานอยู่กับศาลอุทธรณ์ซึ่งมีอยู่หลายแห่งในประเทศฝรั่งเศส และแปรเดือนสุดท้ายกลับเข้ามาทำงานในศาลอุทธรณ์กรุงปารีส ระยะเวลาที่เหลือต้องไปฝึกงานตามสถานีตำรวจกับเรือนจำด้วย เมื่อครบ 3 ปีแล้วมีการสอบอีกครั้งหนึ่ง เป็นการสอบข้อเขียนและสัมภาษณ์โดยคณะกรรมการซึ่งคัดเลือกจากศาลต่าง ๆ จากกระทรวงยุติธรรมและจากมหาวิทยาลัย เมื่อสอบผ่านจึงจะได้รับตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาได้

ประเทศญี่ปุ่น¹⁷

มหาวิทยาลัยของประเทศญี่ปุ่นมีจำนวนมากทั้งของรัฐและเอกชน แต่คนญี่ปุ่นมีค่านิยมว่าบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยโตเกียว มีศักดิ์ศรีดีกว่าบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยอื่น เมื่อนักเรียนสำเร็จชั้นมัธยมต้องสอบแข่งขันเข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย การศึกษาในมหาวิทยาลัยมีหลักสูตร 4 ปี โดยสองปีแรกศึกษาวิชาทั่ว ๆ ไป สองปีหลังศึกษากฎหมาย ซึ่งมีวิชาหลักคือ กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายแพ่ง กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กฎหมายพาณิชย์ กฎหมายอาญา และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา วิธีการสอนเป็นการบรรยายในเชิงทฤษฎี

17. Terrill, World Criminal Justice System A Survey, p. 267-268

วิชาการ ไม่พยายามบรรยายในแง่การปฏิบัติ เมื่อสำเร็จปริญญากฎหมายจากมหาวิทยาลัยแล้ว หากต้องการประกอบวิชาชีพนักกฎหมายไม่ว่าจะเป็นผู้พิพากษา อัยการหรือทนายความต้องสอบเนติบัณฑิตซึ่งถือว่ายากมาก การสอบเนติบัณฑิตใช้ระยะเวลาประมาณ 6 เดือน ข้อสอบแรกเป็นข้อสอบปรนัยเพื่อทดสอบความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย ข้อสอบที่สองเป็นข้อสอบอัตนัยใช้เวลา รวม 14 ชั่วโมงวิชาที่สอบคือ กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่ง และกฎหมายพาณิชย์ กับกฎหมายอื่นอีก 2 ลักษณะให้เลือกได้ ข้อสอบที่สามเป็นการสอบสัมภาษณ์ซึ่งจะครอบคลุมเนื้อหากฎหมายทั้งหมด เมื่อสอบได้เป็นเนติบัณฑิตแล้วต้องเข้าสถาบันศึกษากฎหมาย (Legal Training and Research Institute) สถาบันนี้เป็นหน่วยงานหนึ่งของศาลสูงสุด ศาลสูงสุด แต่งตั้งอาจารย์ประจำสถาบันจากทั้งผู้พิพากษา อัยการและทนายความหมุนเวียนกันเข้ามาสอนในสถาบัน ไม่ใช่เป็นอาจารย์ตลอดไปจนเกษียณ การศึกษาสถาบันนี้ใช้เวลา 2 ปี โดยเปิดเดือนแรกเป็นการศึกษาในชั้นเรียน อีกสิบหกเดือนหลังเป็นการศึกษาภาคปฏิบัติ ผู้ใดต้องการเป็นผู้พิพากษาก็ต้องฝึกหัดยกร่างความเห็น ผู้ใดต้องการเป็นอัยการหรือทนายความก็ต้องฝึกหัดการเขียนคำแถลงและการซักถามพยาน เมื่อผ่านการศึกษาสองปีในสถาบันแห่งนี้จึงจะประกอบวิชาชีพได้ เพราะฉะนั้นสถาบันนี้จึงสอนหนักไปทางปฏิบัติกันจริง ๆ ทำให้การศึกษากฎหมายของญี่ปุ่น สมบูรณ์ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

ประเทศรัสเซีย

การศึกษากฎหมายมี 3 ทางคือ 1) การสอบเข้าเรียนเป็นนักศึกษาภาคปกติของโรงเรียนกฎหมาย 39 แห่งทั่วประเทศ หลักสูตร 5 ปี แต่ผู้ที่สามารถผ่านการแข่งขันเข้าเป็นนักศึกษาภาคปกติต้องสอบได้คะแนนดีมาก 2) การสมัครเป็นนักศึกษาภาคค่ำของโรงเรียนกฎหมายพวกนี้สอบแข่งขันได้คะแนนไม่ค่อยดี ใช้เวลาศึกษา 6 ปี 3) เรียนทางไปรษณีย์ คือพวกที่สอบแข่งขันไม่ได้ แม้สำเร็จการศึกษาแล้วก็ยังถือว่ามีความรู้พื้นฐานทางกฎหมายน้อยที่สุด

สถาบันการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี เรียกว่า “Law Institute” นักศึกษาระดับนี้คือผู้ที่มุ่งจะไปสอนกฎหมาย

นักศึกษามหาวิทยาลัยมีอายุเฉลี่ยประมาณ 20 ปี ต้องทำงานมาแล้วอย่างน้อยเป็นเวลา 2 ปี หลักสูตรการศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยมีลักษณะวิชา 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก วิชาที่ปลูกฝังลัทธิ เช่น วิชาเกี่ยวกับความคิดพื้นฐานของคอมมิวนิสต์ ปรัชญาอื่น ๆ และภาษาต่างประเทศ 1 ภาษา

กลุ่มที่ 2 วิชาที่เกี่ยวกับทฤษฎีกฎหมาย ประวัติกฎหมาย กฎหมายโรมัน รัฐศาสตร์ และประวัติศาสตร์กฎหมายคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 วิชากฎหมายแพ่ง ได้แก่ วิชากฎหมายปกครอง กฎหมายการคลัง กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กฎหมายอาญา การสอบสวนคดีอาญา กฎหมายเกี่ยวกับการทำนารวม กฎหมายแรงงาน กฎหมายที่ดิน กฎหมายประกันสังคม

นักศึกษาตั้งแต่ชั้นปีที่ 2 เป็นต้นไป จะต้องออกฝึกงานปีละ 5 สัปดาห์ทุกปี ดังนั้น ในปีหนึ่ง ๑ ต้องฝึกงาน 5 สัปดาห์ และเขียนวิทยานิพนธ์

ผู้ที่สำเร็จการศึกษาประมาณ 50% เข้าทำงานในระบบราชการ อีก 25% ทำงานกับเอกชน ส่วนผู้ที่ต้องการศึกษาต่อในระดับสูงกว่าปริญญาตรี ต้องไปทำงานเสียก่อน 2 ปี แล้วสมัครสอบแข่งขันเข้าศึกษาใน Law Institute ซึ่งเป็นข้อสอบที่ยากมาก ดังนั้น ผู้ที่จะได้เข้ามาเรียน ต้องได้รับเชิญให้มาเรียน Law Institute มีหน้าที่พัฒนากฎหมายของประเทศด้วย เพราะฉะนั้น นักศึกษาต้องทำงานส่วนหนึ่งช่วยร่างกฎหมาย อีกส่วนหนึ่งทำวิจัยและเขียนวิทยานิพนธ์ของตัวเอง สำเร็จการศึกษาแล้วได้รับปริญญา เรียกว่า Degree of Candidate of Legal Science หลังจากนั้นต้องทำการสอนและวิจัยต่อไปอีกประมาณ 5 ถึง 10 ปี จนมีผลงานปรากฏ Law Institute จึงมอบปริญญาเอกให้

ประเทศไทย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะปฏิรูปกฎหมายและระบบการศาลในประเทศไทยจึงทรงรวบรวมศาลตามหน่วยราชการต่าง ๆ เข้ามาอยู่ในกระทรวงยุติธรรม ทรงส่งพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ไปศึกษากฎหมายที่ประเทศอังกฤษ ครั้นสำเร็จการศึกษาก็กลับมารับราชการในกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. 116 เสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้นโดยพระองค์ทรงสอนเอง การเข้าศึกษาไม่มีการสอบแข่งขันแต่ต้องมีผู้ใหญ่แนะนำตัวให้เข้าเรียน ร.ศ. 117 มีตราบัญญัติให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนของพระองค์ได้เป็นเนติบัณฑิต ร.ศ. 130 ได้โอนโรงเรียนกฎหมายของพระองค์เข้ามาสังกัดกระทรวงยุติธรรม ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมรับผิดชอบโรงเรียน ผู้สำเร็จการศึกษามากออกมาเป็นผู้พิพากษาทั้งสิ้น เพราะการรวมกิจการศาลให้เป็นปึกแผ่นต้องผลิตบุคลากรออกมาทำงานในองค์การโดยให้มีความรู้ความสามารถวินิจฉัยกฎหมายในบรรทัดฐานเดียวกัน

รัชสมัยรัชกาลที่ ๖ ประเทศไทยได้ปรับปรุงกฎหมายครั้งใหญ่ต้องตัดสินใจว่าควรปรับปรุงกฎหมายอย่างไรจึงจะก้าวทันประเทศอื่น ๆ การศึกษากฎหมายของกรมหลวงราชบุรีฯ ทรงวางพื้นฐานการศึกษาในระบบ Common Law การใช้กฎหมายยุคแรกของศาลและกระทรวงยุติธรรมจึงใช้อย่าง Common Law รัชกาลที่ 6 ทรงดำริว่าการวางบรรทัดฐานตามแบบ Common Law ใช้เวลานานคงไม่ทันการณ์ จึงเปลี่ยนแนวทางก้าวสู่ระบบประมวลกฎหมายและร่างตัวบท

กฎหมายขึ้น การศึกษากฎหมายจึงต้องเปลี่ยนวิธีการและเปลี่ยนปรัชญาการศึกษาใหม่ทั้งหมด พ.ศ. 2467 ได้ตั้งสภานิติศึกษาขึ้นเพื่อปรับปรุงการศึกษากฎหมายของโรงเรียนให้เป็นการศึกษาในระบบประมวล เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 ได้ยุบสภานิติศึกษาไปรวมกับโรงเรียนกฎหมาย แล้วตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น มีแผนกนิติศาสตร์อยู่ในมหาวิทยาลัยนั้น พ.ศ. 2476 ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และโอนแผนกนิติศาสตร์นั้นมาขึ้นกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2492 เนติบัณฑิตยสภาตั้งสำนักอบรมศึกษากฎหมายขึ้น พ.ศ. 2494 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ตั้งแผนกนิติศาสตร์ขึ้นอีกครั้ง สังกัดอยู่ในคณะรัฐศาสตร์ พ.ศ. 2515 ยกแผนกขึ้นเป็นคณะนิติศาสตร์ ส่วนมหาวิทยาลัยรามคำแหงเริ่มรับนักศึกษาครั้งแรก พ.ศ. 2514 มีนักศึกษาของคณะนิติศาสตร์สำเร็จการศึกษาครั้งแรก พ.ศ. 2517

การศึกษากฎหมายในประเทศไทยนั้นนักศึกษาต้องสำเร็จชั้นมัธยมแล้วเข้ามาเรียนกฎหมาย 4 ปีในมหาวิทยาลัย การศึกษาเน้นเฉพาะกฎหมาย มีวิชาอื่นน้อยมาก เมื่อสำเร็จปริญญาตรีแล้วสามารถจดทะเบียนเป็นนิสิตสามัญสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภาและว่าความเป็นทนายความชั้นหนึ่งได้ ผู้ที่สอบได้เป็นเนติบัณฑิตคือผู้ที่ต้องการเป็นผู้พิพากษาและอัยการต่อไปเท่านั้น พ.ศ. 2528 ตั้งสภานายความ กฎหมายเพิ่มเติมคุณสมบัติการเป็นทนายความว่าต้องเป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภาและผ่านการอบรมวิชาว่าความของสภานายความอีก 1 ปี หรือผ่านการฝึกหัดงานในสำนักงานทนายความอีก 1 ปี และไม่มีการแบ่งทนายความเป็นชั้นที่ 1 ที่ 2 อีกต่อไป

เป้าหมายการศึกษากฎหมาย

โรงเรียนกฎหมายมีหน้าที่ผลิตนักกฎหมายออกมารับใช้สังคม การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียนว่ามุ่งผลิตนักกฎหมายให้มีลักษณะอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับว่านักกฎหมายมีหน้าที่อย่างไรในสังคม หน้าที่ของนักกฎหมายนั้นมี 5 ประการ คือ

1. การให้คำปรึกษาแก่ลูกค้าความอันเกี่ยวกับคดี รวมทั้งให้คำปรึกษาแก่ประชาชนทั่วไปที่ไม่เกี่ยวกับคดี เช่น การเผยแพร่ความรู้ทางด้านกฎหมายแก่ประชาชน เป็นต้น
2. การว่าความแก่ต่างในศาล นำพยานหลักฐานเสนอศาลเพื่อพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างหรือข้อโต้แย้งของตน รวมทั้งการยกเหตุผลประกอบข้อกล่าวอ้างและข้อโต้แย้ง การร่างคำฟ้องคำให้การ คำร้อง คำแถลง คำอุทธรณ์ คำฎีกา คำแก้อุทธรณ์ และคำแก้ฎีกา
3. การปรับปรุงวิชาชีพ นักกฎหมายทุกคนมีหน้าที่พัฒนาวิชาชีพของตนเอง ยกฐานะของผู้ประกอบวิชาชีพนักกฎหมายให้อยู่ในระดับที่ได้รับการยกย่องในสังคม หน้าที่รวมไปถึงการปฏิบัติตัวของนักกฎหมายไม่ให้ผู้อื่นดูถูกดูแคลน และมีหน้าที่พัฒนาฐานะของศาลเพื่อให้

ประชาชนเคารพกฎหมาย

4. การนำมติมหาชน คือนำทัศนะที่ถูกต้องให้แก่สังคม

5. การดำรงตนเพื่อสาธารณะ คือไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน แต่ประกอบวิชาชีพเพื่อประชาชนทั่วไป

จากหน้าที่ของนักกฎหมายดังกล่าวโรงเรียนกฎหมายต้องฝึกอบรมนักกฎหมายเพื่อให้ออกมาปฏิบัติหน้าที่นั้นได้ โดยมีเป้าหมายว่า

1. ต้องสอนให้นักกฎหมายมีความสุขรอบคอบ การใช้กฎหมายนั้นต้องใคร่ครวญพิจารณาไม่ด่วนตัดสินใจ การฝึกหัดในโรงเรียนกฎหมาย เช่น เมื่ออ่านข้อสอบจบไม่ใช่จะเห็นคำตอบได้ทันที ควรจะต้องใคร่ครวญอย่างรอบคอบเสียก่อน โดยพิจารณาว่าข้อกฎหมายเป็นอย่างไร ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร เพื่อปรับหลักกฎหมายได้ถูกต้อง การฝึกฝนอย่างนี้ทำให้นักกฎหมายมีความสุขรอบคอบ

2. ฝึกฝนให้นักกฎหมายมีความหนักแน่น คือ หนักแน่นในวิชาชีพว่า วิชาชีพนี้ใช้กฎหมาย นักกฎหมายมีหน้าที่ซึ่งความยุติธรรมและหลักกฎหมาย จึงต้องหนักแน่นในวิชาชีพกฎหมาย ไม่พยายามออกนอกวิถีทางที่กฎหมายกำหนด ต้องใช้กฎหมายเสมอ ไม่หาทางเลี่ยงกฎหมาย ไม่ว่าจะได้รับการขอร้องหรือเสนออามิสสินจ้างอย่างไรก็ตาม

3. ฝึกอบรมให้นักกฎหมายเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต

4. สอนให้นักกฎหมายมีความรู้ในสาขาอื่นอย่างกว้างขวาง มิใช่รู้แต่กฎหมายอย่างเดียว ด้วบทกฎหมายเป็นเพียงแบบแผนของสังคมเท่าที่พอจะบัญญัติได้ แต่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมีมากมาย ต้องเอากฎหมายไปปรับเข้ากับข้อเท็จจริงเหล่านั้น เช่น ข้อเท็จจริงทางวิชาการวิศวกรรมศาสตร์ ก่อสร้างเพื่อพิจารณาการปฏิบัติตามสัญญาจ้างเหมาก่อสร้าง ข้อเท็จจริงทางสังคมศาสตร์ เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ทางครอบครัว นอกจากนี้ยังมีศาสตร์อีกหลาย ๆ อย่างที่นักกฎหมายจะต้องเข้าไปรับรู้ ถึงแม้โรงเรียนกฎหมายไม่สามารถสอนให้รู้ทุกศาสตร์ได้ แต่อย่างน้อยควรสอนให้นักกฎหมายเป็นคนที่ใจกว้างขวางที่พร้อมจะศึกษาศาสตร์สาขาอื่นด้วย คือ นักกฎหมายจะต้องมีความสามารถรับรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้ตลอดเวลา โดย 1) จะต้องใจกว้างขวางไม่ถือว่าการใช้กฎหมายนี้เป็นการตีความตรงตามตัวอักษร แต่จะต้องปรับเข้าเหตุการณ์และข้อเท็จจริงด้วย และ 2) จะต้องเฝ้าหาความรู้ตลอดเวลา

5. สอนให้นักกฎหมายมีความรู้ความเชี่ยวชาญกฎหมายเฉพาะด้าน เพราะสังคมปัจจุบันมนุษย์มีความสัมพันธ์กันหลายรูปแบบและมีปรากฏการณ์ทางเทคโนโลยีใหม่ ๆ เกิดขึ้นเสมอ นักกฎหมายที่รู้กฎหมายเพียงไม่กี่ฉบับจะไปตัดสินวินิจฉัยข้อเท็จจริงทุก ๆ เรื่องไม่ได้ ย่อมจำเป็นต้องมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โรงเรียนกฎหมายจึงจัดวิชาเลือก เพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เลือกที่มีความสนใจความรู้ความเชี่ยวชาญในกฎหมายสาขาอะไร

วิธีการสอนกฎหมาย

ในปัจจุบันมีหลายวิธีด้วยกัน

1. การบรรยาย อาจารย์บรรยายเนื้อหาความรู้ ประสบการณ์ และวิธีการใช้กฎหมาย เพื่อนักศึกษานำไปศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจแตกฉาน โรงเรียนกฎหมายในประเทศไทยใช้วิธีการดังกล่าวเช่นกัน แต่การบรรยายจะได้ผลสมบูรณ์เมื่อนักศึกษาอ่านหนังสือมาก่อนการบรรยาย ให้อ่านเนื้อหาเป็นอย่างไรบ้าง ครั้นอาจารย์บรรยายนักศึกษา ก็จะติดตามไปได้ ถ้าไม่อ่านมาก่อน ก็จะรับได้แต่เฉพาะข้อมูลที่อาจารย์บรรยายให้ฟังเท่านั้น จะวิเคราะห์ต่อจากนั้นไม่ทัน และหลังจากฟังคำบรรยายแล้ว นักศึกษาควรจะต้องกลับไปทบทวนว่าได้รับข้อมูลอะไรมาแล้ววิเคราะห์ต่อไป หากมีข้อสงสัยก็ต้องค้นคว้าหาอ่านต่อไป เพราะการศึกษากฎหมายนั้นถึงแม้ว่าจะรู้ตัวบทกฎหมายทุกบทแล้วก็ไม่ว่าจะใช้กฎหมายเป็น ขึ้นอยู่กับการปรับและวิเคราะห์ข้อเท็จจริง

2. การสัมมนา คือ สอนโดยการโต้ตอบกันระหว่างนักเรียนกับอาจารย์ ได้มาจากวิธีการสอนของปราชญ์ชาวกรีก โดยการตั้งคำถามให้ลูกศิษย์ตอบ คำถามนี้จะนำลูกศิษย์ให้รู้จักการวิเคราะห์ การเรียนการสอนวิธีนี้ต้องมอบหมายให้นักเรียนอ่านหนังสือมาก่อน ถือว่าข้อมูลต่าง ๆ ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วอ่านเองได้ การเข้าห้องเรียนเป็นการค้นหาหลักเกณฑ์จากข้อมูล และนำข้อมูลนั้นมาประยุกต์ใช้กับข้อเท็จจริง ในห้องเรียนบนโต๊ะอาจารย์มีแผนผังที่นั่งของนักศึกษา นักศึกษาจะต้องนั่งประจำที่ พอเข้าห้องเรียนพร้อมแล้วอาจารย์เริ่มตั้งคำถามและให้คะแนนไปด้วย ถ้าตอบไม่ได้ก็ไม่ได้คะแนน ในสหรัฐอเมริกามีการสอนทั้ง 2 วิธี โรงเรียนที่ประยุกต์ใช้วิธีการสอนแบบสัมมนาในสาขาวิชากฎหมายคือ มหาวิทยาลัยฮาวาร์ด แล้วแพร่หลายออกไป เพราะนักเรียนสำเร็จจากสถาบันนี้ออกไปแข่งขันในวงการวิชาชีพประสบความสำเร็จมากกว่าคนอื่น สถาบันอื่นจึงเอาแบบอย่าง แต่ก็ยังมีอีกกลุ่มหนึ่งที่ใช้วิธีการบรรยายคือ มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ซึ่งก็ผลิตนักกฎหมายออกมาเก่งเหมือนกัน

3. การเรียนโดยปฏิบัติ เป็นวิธีการที่ใช้กันมาตั้งแต่โบราณ ผู้ที่ต้องการมีความรู้ทางกฎหมายต้องเข้าไปขอฝึกหัดทนายความกับสำนักงานทนายความ เรื่องตั้งแต่การทำงานในสำนักงานแล้วหัดเขียนคำร้องคำฟ้อง การที่จะเขียนได้นั้นต้องไปค้นคว้าหลักกฎหมายว่ามีอย่างไรทำให้มีความรู้กฎหมายเกิดขึ้น แต่วิธีการนี้ยังไม่ล้าสมัย แม้ต่อมามีการปฏิรูปการสอนกฎหมายแล้ว ก็ยังมีการปฏิบัติจริงอยู่ อาจจะมีการปฏิบัติในโรงเรียนกฎหมายหรือหลังจากเรียนสำเร็จกฎหมายแล้วก็ได้ เช่น การปฏิบัติวิชาศาลจำลองในโรงเรียนกฎหมาย ซึ่งในต่างประเทศเป็นวิชาสำคัญนักเรียนทุกคนจะต้องเข้ามาปฏิบัติ อาจารย์มอบข้อเท็จจริงให้และมอบหมายเป็นโจทก์จำเลย ข้อเท็จจริงนั้นยุติไม่ต้องการพยานหลักฐานใดๆ มาพิสูจน์ จะมีปัญหาข้อกฎหมายให้นักเรียนขบคิดและฝึกหัดแถลงการ แต่คำว่า “ศาลจำลอง” ในประเทศไทยกลับ

กลายเป็นเรื่องการแสดงละครบนเวที มีผู้ชม เขียนบทละครให้เห็นภาพการพิจารณาคดีของศาล มีพยานเบิกความ มีทนายความซักถามซักค้าน ซึ่งน่าจะเป็นการสอนให้นักศึกษาปรุงแต่งข้อเท็จจริงทำนองบทละคร ผิดวัตถุประสงค์ของ “ศาลจำลอง” และขัดต่อหลักวิชาชีพสิ้นเชิง

ส่วนการฝึกภาคปฏิบัติหลังจากเรียนสำเร็จกฎหมาย ได้แก่การฝึกหัดตามสำนักงาน ทนายความ สำหรับประเทศไทยขณะนี้มีการอบรมวิชาว่าความ หรือ ฝึกหัดในสำนักงาน ทนายความแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี

บทบาทขององค์การวิชาชีพต่อการศึกษอบรม

จากลักษณะของวิชาชีพที่ต้องมีการศึกษาอบรมพิเศษโดยเฉพาะและเป็นสิ่งจำเป็น ต่อความอยู่รอดของสังคม ทำให้ต้องมีการหวงกันผูกขาดให้บุคคลที่มีการศึกษาอบรมพิเศษ โดยเฉพาะเท่านั้นสามารถประกอบวิชาชีพได้ บุคคลอื่นนอกจากนั้นเข้าประกอบวิชาชีพไม่ได้ เพราะบุคคลผู้ไม่ได้รับการศึกษาอบรมพิเศษโดยเฉพาะยอมทำให้ประชาชนที่ใช้บริการต้อง เสียหาย ความเสียหายของประชาชนนี้กระทบกระเทือนต่อความอยู่รอดของสังคม กล่าวคือ การรักษาคณชีพัฒ์ทำให้คนไข้ตายเป็นส่วนใหญ่ สังคมก็ไม่มีสมาชิกเหลืออยู่พอดำรงสภาพเป็น สังคม ถ้านักกฎหมายทำให้อุ้ความไม่สามารถได้รับความยุติธรรม ประชาชนก็ไปดำเนินการ แสวงหากฎไ้ความยุติธรรมกันเอง บ้านเมืองเกิดความระส่ำระสาย

การผูกขาดอาชีพให้แก่คนเพียงกลุ่มเดียว ทำให้ต้องมีองค์การวิชาชีพขึ้นมาดูแล การผูกขาด คอยหวงกันไม่ให้บุคคลอื่นเข้ามาแย่งประกอบวิชาชีพ ในขณะที่พวกกันต้องดูแล ให้ผู้ประกอบวิชาชีพทำงานบริการเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ด้วย มิใช่ทำงานเพื่อผล ประโยชน์ของตนหรือของกลุ่มวิชาชีพของตนเท่านั้น

ผู้จะเข้ามาประกอบวิชาชีพต้องมีคุณสมบัติด้านความรู้ความสามารถและคุณธรรม ได้มาตรฐานสูงเพียงพอที่จะสามารถทำงานบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งองค์การวิชาชีพ มีหน้าที่ควบคุมดูแลคุณภาพเหล่านั้น

1. การทดสอบความรู้ความสามารถ วิธีการควบคุมคุณภาพของผู้ประกอบวิชาชีพ โดยปกติ คือ องค์การวิชาชีพทุกวิชาชีพต้องจัดให้มีการจัดการทดสอบความรู้ของผู้สมัครเข้า มาประกอบวิชาชีพ ตัวอย่างเช่น แพทยสภาจัดการทดสอบเพื่อออกไปประกอบโรคศิลป์และ เเนติบัณฑิตยสภาจัดการทดสอบเพื่อรับเป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา

ในเกือบทุกประเทศทั่วโลก ยกเว้นประเทศกลุ่มสังคมนิยมบางประเทศ ผู้ประกอบ วิชาชีพนักกฎหมายต้องเป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา ก่อนรับผู้ใดเป็นสมาชิก เนติบัณฑิตยสภาต้องจัดการทดสอบความรู้ความสามารถขึ้นหนึ่งก่อน ซึ่งถือว่าเป็นการทดสอบที่ สำคัญที่สุดของวิชาชีพ หากสอบไม่ผ่านก็จะหมดอนาคตในวิชาชีพนั้นต่อไป การสอบเนติ-

บัณฑิตนั้นอาจเป็นการทดสอบรวมแห่งชาติ หรือการทดสอบแห่งท้องถิ่นสำหรับประเทศที่มีระบบกฎหมายของมลรัฐ เช่น สหรัฐอเมริกา เป็นต้น

2. การอบรมความรู้ความสามารถ เนื่องจากการทำงานบริการทางกฎหมายเป็นวิชาชีพซึ่งต้องมีความสามารถทางปฏิบัติ ต่างไปจากการศึกษาทางทฤษฎีที่ร่ำเรียนมาจากมหาวิทยาลัย การทดสอบของเนติบัณฑิตยสภาก็นับทางปฏิบัติ จึงปรากฏเสมอว่าบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยไม่สามารถสอบได้เป็นเนติบัณฑิตเพราะได้รับการศึกษามาแต่ทางทฤษฎี ดังนั้น ก่อนเข้าทำการทดสอบ ผู้สมัครมักแสวงหาสถาบันศึกษาอบรมพิเศษเพื่อเตรียมตัวให้พร้อม เนติบัณฑิตยสภาของหลายประเทศจัดหลักสูตรการศึกษาอบรมขึ้น แต่ในบางประเทศก็ปล่อยให้ภาระของสถาบันเอกชน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกันแล้วหลักสูตรของสถาบันเอกชนมุ่งเพียงกวดวิชาให้นักศึกษาสอบได้เท่านั้น

ในบางประเทศจัดการศึกษาอบรมทางปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่การประกอบวิชาชีพเท่านั้น ไม่ได้มุ่งเพียงทดสอบคุณภาพ ตัวอย่างเช่น ประเทศญี่ปุ่น เมื่อสอบเป็นเนติบัณฑิตได้แล้วต้องเข้ารับการอบรมในสถาบันศึกษาวินัยกฎหมายอีก 2 ปี ซึ่งสถาบันนี้เป็นหน่วยราชการในสังกัดศาลสูงสุด

3. การรับรองการศึกษา ในประเทศที่มีสถาบันการศึกษากฎหมายหลายหลาก มาตรฐานหลักสูตร การเรียน และการสอนแตกต่างกันมาก เนติบัณฑิตยสภาจำเป็นต้องก้าวเข้าไปดูแลมาตรฐานของสถาบันเหล่านั้นด้วยเพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้สำเร็จการศึกษาจะมีคุณภาพเหมาะสมแก่การประกอบวิชาชีพและเป็นการคุ้มครองผู้เข้าศึกษาว่าจะได้รับการฝึกอบรมที่ได้มาตรฐาน ตัวอย่างเช่น เนติบัณฑิตยสภาแห่งสหรัฐอเมริกาจัดรับรองมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนกฎหมายทั่วประเทศ และจัดลำดับการดีเด่นของโรงเรียนกฎหมายต่าง ๆ ทุกปี

เนติบัณฑิตยสภาแห่งประเทศไทยมีบทบาทควบคุมคุณภาพความรู้ความสามารถของผู้ประกอบวิชาชีพนักกฎหมายทุกวิธีที่กล่าวแล้ว คือ จัดทดสอบเนติบัณฑิตและรับผู้ผ่านการทดสอบเป็นสามัญสมาชิก (ตามข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507 ข้อ 4 (4)) จัดตั้งสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา เพื่อให้การศึกษาแก่บัณฑิตที่ต้องการประกอบวิชาชีพ (ตามข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507 ข้อ 48) และจัดรับรองมาตรฐานการศึกษาของผู้ต้องการประกอบวิชาชีพเพื่อรับเป็นสมาชิกวิสามัญ (ตามข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา ข้อ 5)

มูลเหตุแห่งการรับรองมาตรฐานการศึกษาโดยเนติบัณฑิตยสภามาจากเงื่อนไขคุณสมบัติด้านการศึกษาของผู้ประกอบวิชาชีพนักกฎหมายในประเทศไทยซึ่งดูจะย่อหย่อน

จากมาตรฐานสากล กล่าวคือ ผู้ประกอบวิชาชีพนักกฎหมายในประเทศไทยไม่จำเป็นต้องสอบได้เป็นเนติบัณฑิต เฉพาะผู้ที่ต้องการเป็นผู้พิพากษาและอัยการเท่านั้นจึงต้องสอบได้เป็นเนติบัณฑิตและเป็นสามัญสมาชิก (พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2531 มาตรา 17 และพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ. 2521 มาตรา 25) แต่ผู้ที่ต้องการเป็นทนายความไม่จำเป็นต้องสอบได้เป็นเนติบัณฑิต เพียงแต่เป็นสมาชิกวิสามัญก็ถือว่าเป็นสมาชิกประเภทหนึ่งของเนติบัณฑิตยสภาและสามารถจดทะเบียนได้รับอนุญาตให้เป็นทนายความได้ (ตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 มาตรา 35) ทั้งนี้ เกิดขึ้นจากข้อเรียกร้องของบัณฑิตทางกฎหมายและสถาบันการศึกษากฎหมายซึ่งไม่เข้าใจความสำคัญของมาตรฐานคุณภาพผู้ประกอบวิชาชีพ ผลจากการเปิดช่องยกเว้นปรากฏขึ้นในปัจจุบันว่า ทนายความใหม่ ๆ ไม่มีคุณภาพ ไม่เป็นที่ไว้วางใจจากประชาชน และทำงานผิดพลาดทำให้ลูกค้าเสียหายโดยใช่เหตุ

เพื่อให้ช่องยกเว้นนี้ไม่กว้างจนเกินไป เนติบัณฑิตยสภาต้องก้าวเข้าไปดูแลมาตรฐานการศึกษาของสถาบันการศึกษากฎหมายต่าง ๆ โดยข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507 ข้อ 5 บัญญัติว่า “ผู้สมัครเป็นสมาชิกวิสามัญต้องเป็นผู้ที่สอบความรู้ทางนิติศาสตร์ได้ปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองหรือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือจากมหาวิทยาลัยอื่นในประเทศไทย ซึ่งเนติบัณฑิตยสภาเห็นว่า มีมาตรฐานการศึกษาเทียบได้กับของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” ปัจจุบันเนติบัณฑิตยสภารับรองมาตรฐานการศึกษาให้แก่สถาบันการศึกษากฎหมายของรัฐเท่านั้นรวมทั้งมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชสาขาวิชานิติศาสตร์ ซึ่งใช้ระบบการเรียนการสอนทางไกล

ในการรับรองมาตรฐานการศึกษา เนติบัณฑิตยสภาพิจารณาเงื่อนไขต่าง ๆ หลาย ๆ ด้าน

1. หลักสูตร พิจารณาว่ามีการสอนวิชาต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบวิชาชีพอย่างไรเพียงพอหรือไม่
2. ผู้สอน พิจารณาว่าผู้สอนมีคุณวุฒิและประสบการณ์เพียงพอที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักศึกษาหรือไม่
3. วิธีการเรียนการสอน พิจารณาว่าวิธีการบรรยาย การสัมมนาทางการฝึกภาคปฏิบัติ การจัดชั่วโมงสอน อุปกรณ์การสอน ตำราเรียน และอื่น ๆ มีความเหมาะสมหรือไม่
4. การจัดห้องสมุด พิจารณาว่าได้มีการจัดห้องสมุดให้มีหนังสือค้นคว้าอ้างอิงอย่างเพียงพอหรือไม่

5. คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา พิจารณาว่าบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษามีคุณภาพได้มาตรฐานหรือไม่ ทั้งนี้ อาจพิจารณาได้จากผลการสอบเป็นเนติบัณฑิต

6. เงื่อนไขอื่น ๆ

บรรดาสถาบันการศึกษากฎหมายของเอกชนเกือบทุกแห่งได้คัดลอกหลักสูตรของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อให้ตรงตามข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา อย่างไรก็ตามการมีหลักสูตรเหมือนกัน ไม่ได้หมายความว่า จะได้รับการรับรองมาตรฐานการศึกษา เพราะยังมีเงื่อนไขอื่น ๆ ซึ่งต่างกัน

ต่อมา พ.ศ. 2532 สถาบันการศึกษากฎหมายของเอกชนได้เรียกร้องให้บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษสามารถประกอบวิชาชีพได้โดยมีสภาพนายความเป็นแนวร่วมในการเรียกร้องสาเหตุอาจเนื่องมาจากความเข้าใจเรื่องวิชาชีพยังไม่ถูกต้องบางประการ

1. คนไทยเข้าใจว่า การประกอบวิชาชีพใดเป็นสิทธิอย่างหนึ่งอันพึงมีพึงได้ การวางมาตรฐานคุณภาพกลายเป็นเครื่องกีดกันสิทธิเสรีภาพ จึงจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจเสียใหม่ ว่าวิชาชีพเป็นสิ่งจำเป็นต่อความอยู่รอดของสังคม ผู้ประกอบวิชาชีพต้องมีคุณภาพได้มาตรฐานจึงจะเป็นหลักประกันว่าประชาชนจะได้รับบริการที่ดี

2. คนไทยเข้าใจว่าวิชาชีพทนายความเป็นสาขาหนึ่งที่สามารถแยกจากวิชาชีพนักกฎหมายอื่น ๆ ได้ จึงไม่ต้องมีมาตรฐานคุณภาพเทียบเท่ากับผู้พิพากษาและอัยการ ความเข้าใจนี้ทำให้คุณภาพของทนายความใหม่ยังอ่อนด้อย และสถานภาพของทนายความไม่ได้รับการยกย่องเชื่อถือเท่าที่ควร จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจเสียใหม่ที่ว่าวิชาชีพกฎหมายเป็นวิชาชีพเดียวกัน ประชาชนจะยอมรับนับถือระบบกฎหมายของบ้านเมืองหรือไม่ย่อมพิจารณาในภาพรวมตลอดทั้งกระบวนการ หากขาดความเชื่อถือในจุดใดจุดหนึ่งย่อมแสดงว่าไม่เชื่อถือว่ากฎหมายสามารถให้ความยุติธรรมได้อย่างแท้จริง

3. คนไทยเข้าใจว่าเล็ครุยเนติบัณฑิตเป็นเครื่องแบบของผู้ประกอบวิชาชีพนักกฎหมายในศาล ทุกคนจึงพยายามทำให้ตนได้สวมเล็ครุยเนติบัณฑิตขณะปฏิบัติงาน ทั้งที่ความจริงเล็ครุยเนติบัณฑิตเป็นครุยวิทยฐานะสำหรับผู้สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตเท่านั้น แต่เนติบัณฑิตยสภาก็ได้ผ่อนปรนหลักเกณฑ์ไปมากเพื่อให้ผู้สำเร็จปริญญาตรีนิติศาสตร์บัณฑิต โดยยังสอบไล่เป็นเนติบัณฑิตไม่ได้ มีโอกาสสวมเล็ครุยเนติบัณฑิต

ผลจากการเรียกร้องทำให้เนติบัณฑิตยสภาจำเป็นต้องหาวิธีให้บัณฑิตที่สำเร็จจากสถาบันการศึกษากฎหมายของเอกชนสามารถเป็นทนายความได้ แม้เนติบัณฑิตยสภาไม่เต็มใจรับรองมาตรฐานการศึกษาของสถาบันเหล่านั้น ในเมื่อสภาพนายความเป็นแนวร่วมในการเรียกร้องและยินดีรับจดทะเบียนเป็นทนายความ เนติบัณฑิตยสภาจึงแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507 ข้อ 6 โดยให้บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษากฎหมายของ

เอกชนไปรับบริการฝึกอบรมวิชาว่าความของสภาทนายความเสียก่อนแล้วมาจดทะเบียนเป็นสมาชิกสมทบ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกประเภทหนึ่งแห่งเนติบัณฑิตยสภา มีคุณสมบัติเป็นทนายความได้ตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 มาตรา 35 วิธีการนี้ทำให้เนติบัณฑิตยสภาไม่ต้องรับรองมาตรฐานการศึกษาของสถาบันการศึกษากฎหมายของเอกชน แต่เปิดโอกาสให้บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาเป็นทนายความได้ ในที่สุด พ.ศ. 2542 เนติบัณฑิตยสภาได้ผ่อนปรนหลักเกณฑ์อีกครั้ง โดยแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับฯ ข้อ 5 (2) ให้บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาที่ทบวงมหาวิทยาลัยรับรอง และผ่านการอบรมวิชาว่าความหรือผ่านการฝึกหัดในสำนักงานแล้ว เป็นวิสามันท์สมาชิก เพื่อสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตในขณะปฏิบัติงานในศาลได้

ผลของการมีทนายความที่เนติบัณฑิตยสภาไม่ได้รับรองมาตรฐานการศึกษาทำให้คุณภาพของทนายความไทยต้องย่อหย่อนลงไปอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามกฎหมายของไทย มีทนายความประเภทเดียว เมื่อได้รับการจดทะเบียนมีใบอนุญาตให้เป็นทนายความได้แล้วสามารถรับว่าความตั้งแต่คดีความผิดลหุโทษไปจนถึงคดีความผิดมีโทษประหารชีวิต คดีทุนทรัพย์บาทเดียวไปจนถึงคดีทุนทรัพย์พันล้านบาท และคดีศาลชั้นต้นไปจนถึงคดีศาลฎีกา จึงนับว่าเป็นประเทศที่มีมาตรฐานคุณภาพทนายความหย่อนยานที่สุดประเทศหนึ่ง และน่าเป็นห่วงประชาชนที่จะได้รับบริการทางกฎหมายอันปราศจากคุณภาพ

ปัญหาทนายความใหม่มีคุณภาพอ่อนด้อยเป็นปัญหาน่าวิตกกังวลอยู่ในกระบวนการยุติธรรม แม้คู่ความไม่นิยมจ้างทนายความใหม่ แต่ทนายความใหม่ก็มีหนทางได้คดีโดยการขอรับคดีขอแรงจากศาล ซึ่งล้วนเป็นคดีอาญา ผลของคดีกระทบกระเทือนต่อเสรีภาพของลูกความอย่างรุนแรง แม้ได้รับค่าตอบแทนจากศาลเพียงเล็กน้อย การรับว่าคดีขอแรงก็เป็นโอกาสให้ได้ฝึกฝนหาประสบการณ์การว่าความ แต่ผู้ที่ต้องเสี่ยงต่อความเสียหายคือจำเลยคดีอาญาทั้งหลาย

วิถีทางใดที่ทำให้ช่องข้อยกเว้นแคบลงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการยกระดับคุณภาพความรู้ของผู้ประกอบวิชาชีพ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อกระบวนการยุติธรรม ต่อประชาชน และต่อประเทศชาติในที่สุดระดับมาตรฐานสากลนั้นผู้ประกอบวิชาชีพนักกฎหมายทุกคนต้องสอบได้เป็นเนติบัณฑิตแต่ประเทศไทยได้เปิดช่องให้มีสมาชิกวิสามันท์และสมาชิกสมทบ การรับสมาชิกวิสามันท์นั้นเนติบัณฑิตยสภายังสามารถดูแลมาตรฐานการศึกษาของสถาบันการศึกษาได้ แต่การรับสมาชิกสมทบเนติบัณฑิตยสภาไม่อาจดูแลมาตรฐานการศึกษาได้เลย เหตุที่ต้องยินยอมลดหย่อนคุณภาพโดยเปิดช่องยกเว้นเพราะเนติบัณฑิตยสภาต้องรับแรงกดดันอยู่ลำพังตลอดมา หากรัฐมองเห็นปัญหาและความจำเป็นของการแก้ไขปัญหานี้ มีส่วนช่วยให้องค์การวิชาชีพสามารถควบคุมดูแลคุณภาพของผู้ประกอบวิชาชีพได้อีกครั้ง ก็นับเป็นนิมิตหมาย

ที่ดีสำหรับวิชาชีพนักกฎหมายอย่างไรก็ตามก็ต้องพยายามแก้ไขความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับวิชาชีพให้ถูกต้องด้วย การประกอบวิชาชีพไม่ใช่สิทธิอันพึงมีพึงได้ แต่ต้องมุ่งคุ้มครองประโยชน์ของประชาชน และวิชาชีพสาขาหนึ่งความไม่อาจแยกจากวิชาชีพนักกฎหมายอื่น การให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนต้องสอดคล้องกันทั้งกระบวนการหากติดขัดที่ใดที่หนึ่งเท่ากับกระบวนการนั้นทั้งหมดไม่สามารถให้ความยุติธรรมได้
